

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Információs Technológiai és Bionikai Kar

EGYSZERŰ, REMÉLHETŐEN ÚJSZERŰ KÍSÉRLETEK – ÖTLETTÁR

2024. március 14.

Keglevich Kristóf

középiskolai tanár, Fazekas Mihály Gimnázium

BEVEZETŐ – A SZAKMÓDSZERTANI IRODALOM A TANÓRAI KÍSÉRLETEKRŐL

- (-)

Van-e bármi értelme a tanórai kísérletezésnek?

Verifikáló kísérlet

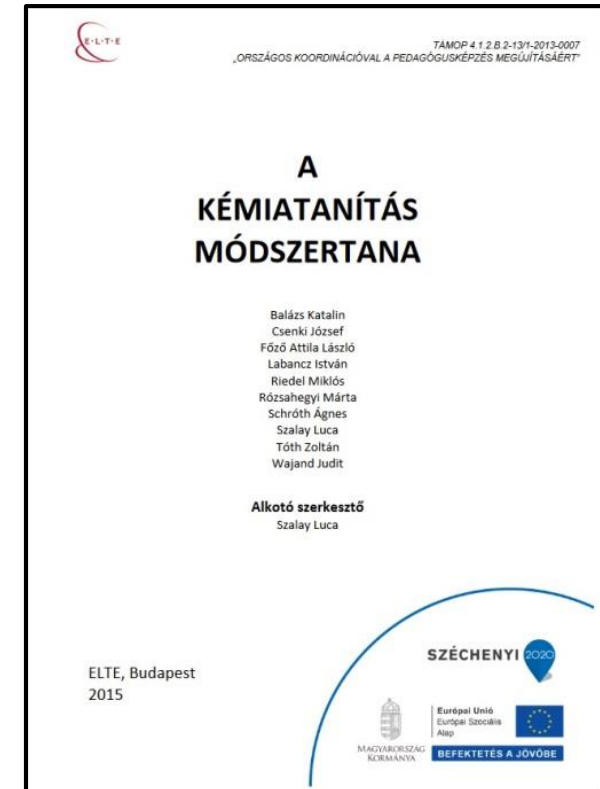
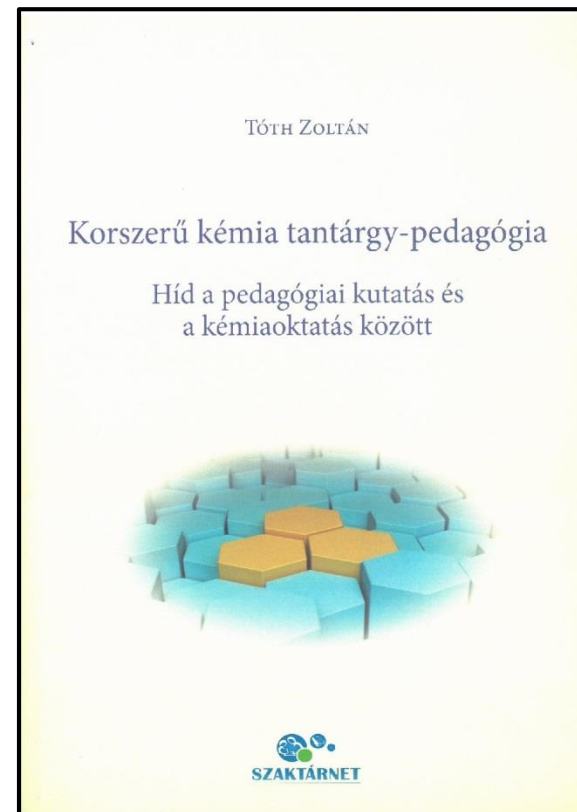
↔ problémamegoldó kísérlet

- (+)

Motiváló élmény

A kémia experimentális tudomány

Közös kulturális kód

OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

1. Diffúzió vizsgálata csapadék leválasztásával („csapadékfront”)

Egy Petri-csészébe desztillált vizet töltünk, és az egészet egy fehér papírlapra / csempére helyezzük. Vegyszereskanállal a Petri-csészébe, a perem mellé egy CuCl_2 -kristályt helyezünk, vele pontosan átellenben pedig egy NaOH-lemezkét. Lassanként a Cu^{2+} - és az OH^- -ionok találkozásánál kialakul a csapadék kék frontja.

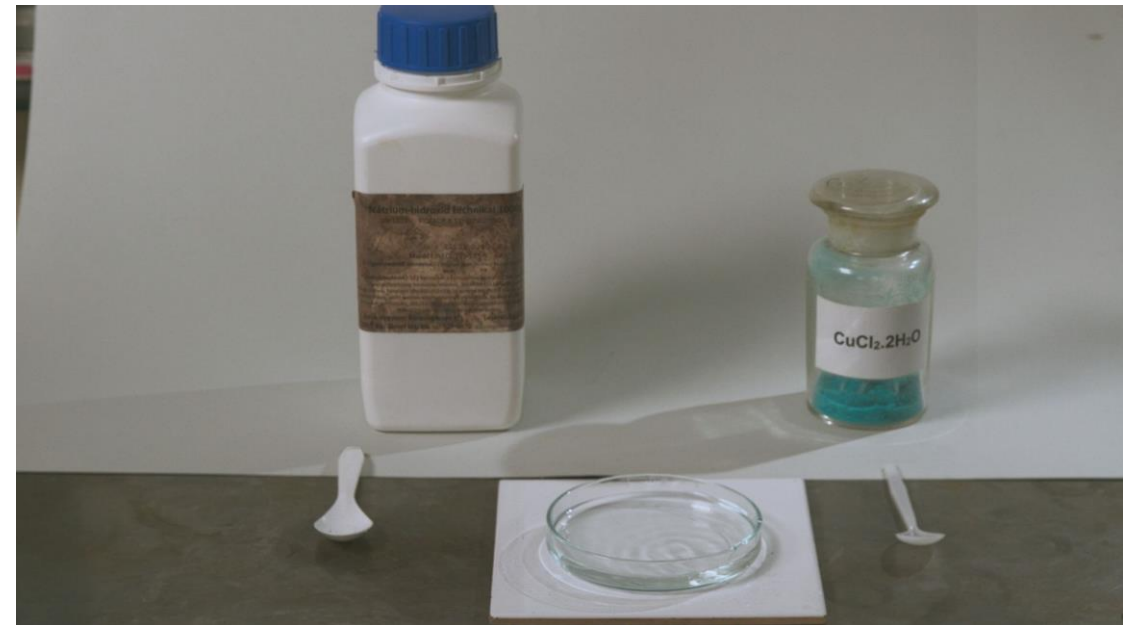
Kémiai kísérletek az általános iskolákban.

Szerk. SZALAY LUCA. Bp., 2016. [csak elektronikusan érhető el:

ttomc.elte.hu/sites/default/files/kiadvany/kemiai_kiserletek_altalanos_iskolakban_0.pdf 131–134.]

1. kísérlet YouTube videó

OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

2. Egyszerű kromatográfiás kísérlet („barna filc”)

Szűrőpapírra barna filctollal pontot teszünk – vízzel futtatjuk, a barna festék több színre válik szét. Legegyszerűbb esetben egy csempén, vízszintesen, az ujjainkkal kifeszített papíron és vízzel (cseppentő) végezzük a kísérletet.

Lila, barna, vörös filctoll etanollal, acetonnal, vízzel is futtatható – eltérő eredményeket kapunk.

HOBINKA ILDIKÓ: *Új kémiai kísérletgyűjtemény szakmódszertani javaslatokkal.*
Szakdolgozat. Bp., 2005. 21.

2. kísérlet YouTube videó

OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

3. Bonyolultabb kromatográfiás kísérlet („vas(III)-komplexek”)

Egy szűrőpapír közepére és két sarkába FeCl_3 -oldat egy-egy cseppjét juttatjuk. A sarokban lévő cseppekre KSCN -, illetve $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ -oldatot cseppentünk – vörös ($\text{Fe}(\text{SCN})_3$), illetve kék ($\text{Fe}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]_3$, berlini kék) csapadék keletkezik. A középső Fe^{3+} -tartalmú csepre a rodanid- és hexa-ciano-ferrát(II)-oldat keverékét cseppentjük – koncentrikus köröket kapunk: a moláris tömegnek megfelelően a vörös esik kívül, a kék belül.

3. kísérlet YouTube videó

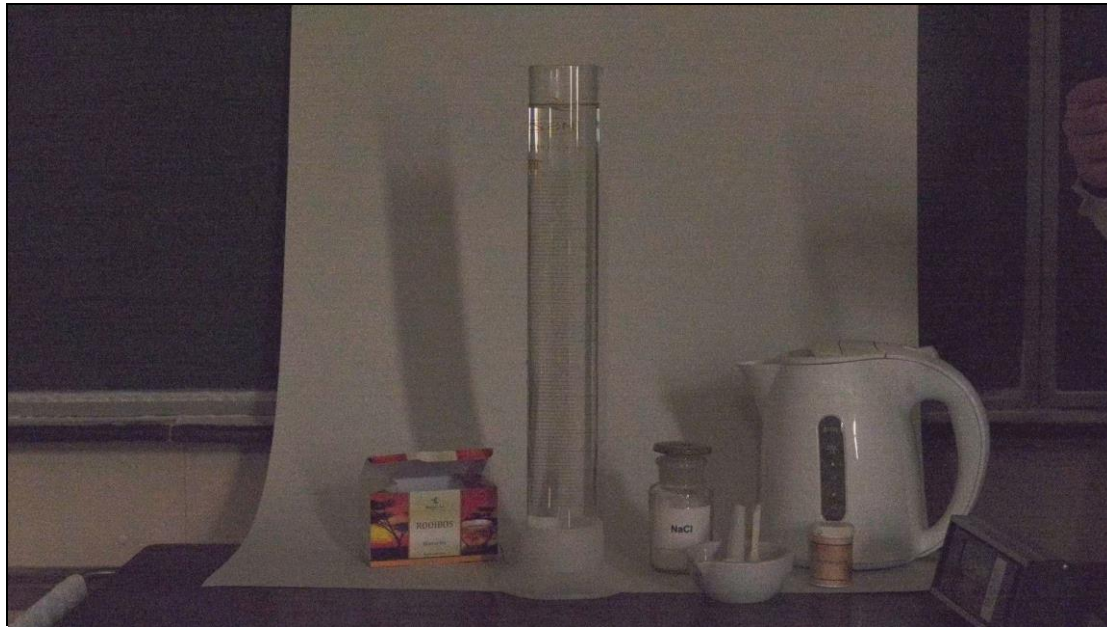
CZIRÓK EDE szakköri kísérlete
az Apáczaiban
(1997/1998. tanév)

OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

4. Diffúzió vizsgálata fluoreszcéinnel, UV-lámpával („zöld tea”)

4. kísérlet YouTube videó

Egy teafilterbe konyhasóval „hígított” fluoreszcéint juttatunk, majd egy kb. 50 °C-os vizet tartalmazó, nagy mérőhengerbe lógatjuk. A mérőhengert oldalról 365 nm-es UV-fénnyel megvilágítva láthatóvá válik a fluoreszcéin oldódása.

MURÁNYI ZOLTÁN – OLDAL VINCE, 2015. évi Kutatók éjszakája
<https://www.youtube.com/watch?v=8iEeo0KABnE> (19:30–)

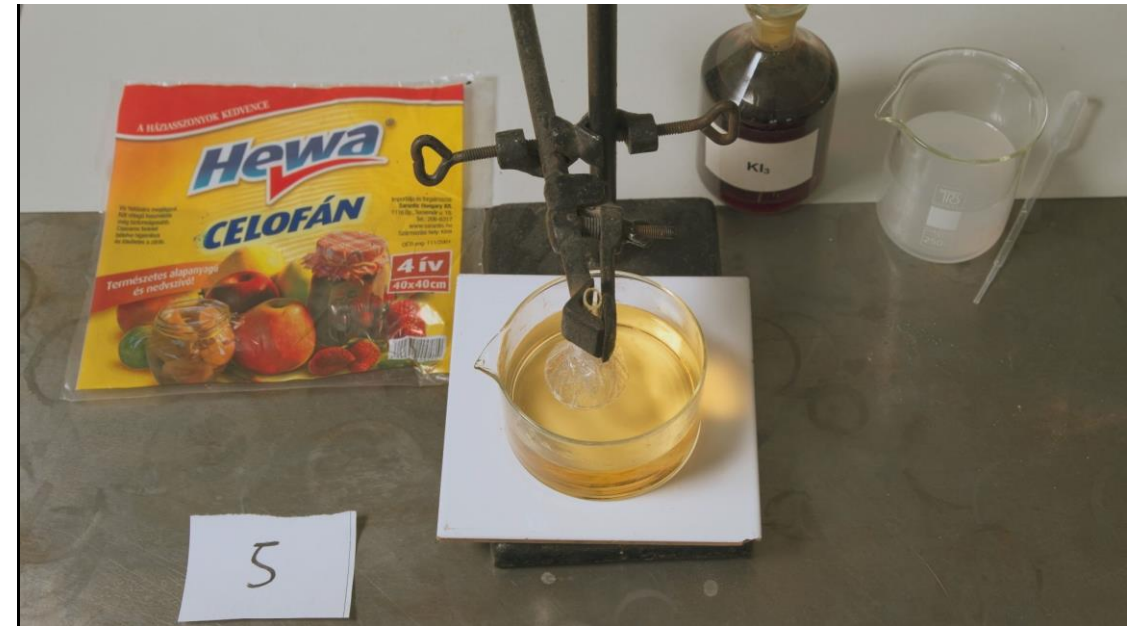
OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

5. *Vesedialízis modellezése*

Egy kristályosítócsészében híg Lugol-oldatot töltünk, belemerítünk egy celofánnal körbevett tölcsért, amelybe óvatosan keményítőoldatot csepegtetünk. Kis idő elteltével a tölcsér tartalma megkékül (és nem fordítva). A I_2 -molekula diffúziósebessége nagyobb, mint a keményítőé.

5. kísérlet YouTube videó

Hevesy-döntő (Eger), 7. oszt. gyakorlati feladat, 2012. máj. 19. Online:
http://kemia.apaczai.elte.hu/versenyek/feladatok/hevesy/feladatlapok/2012/2011_12_Hevesy_Gyakorlat_7_osztaly.pdf

OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

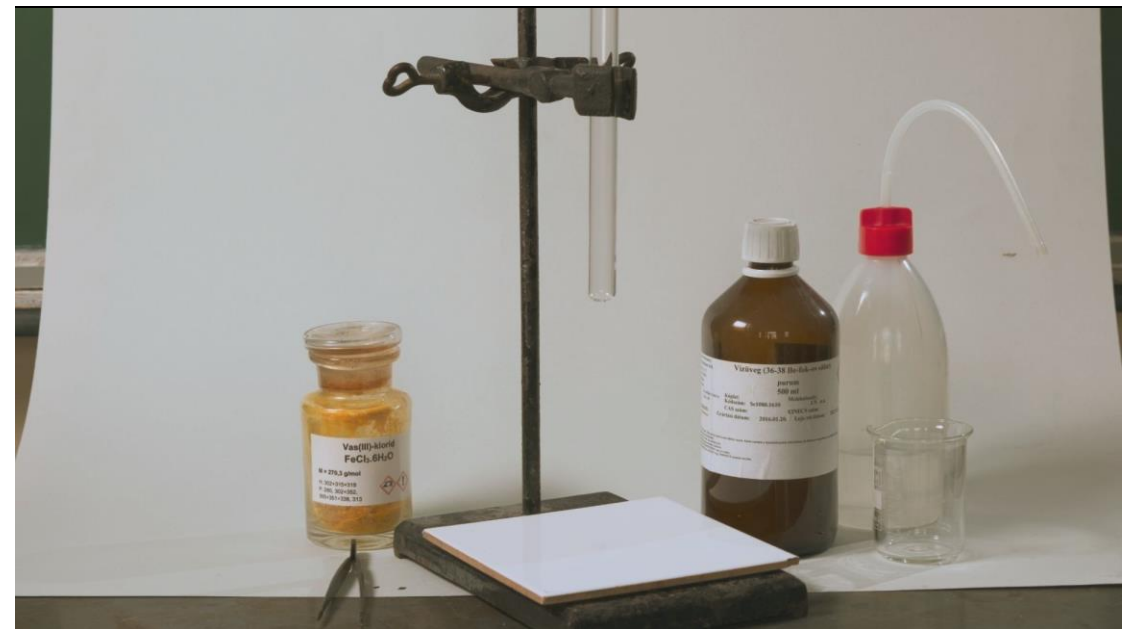
6. Virágoskert kémcsőben vas(III)-kloriddal

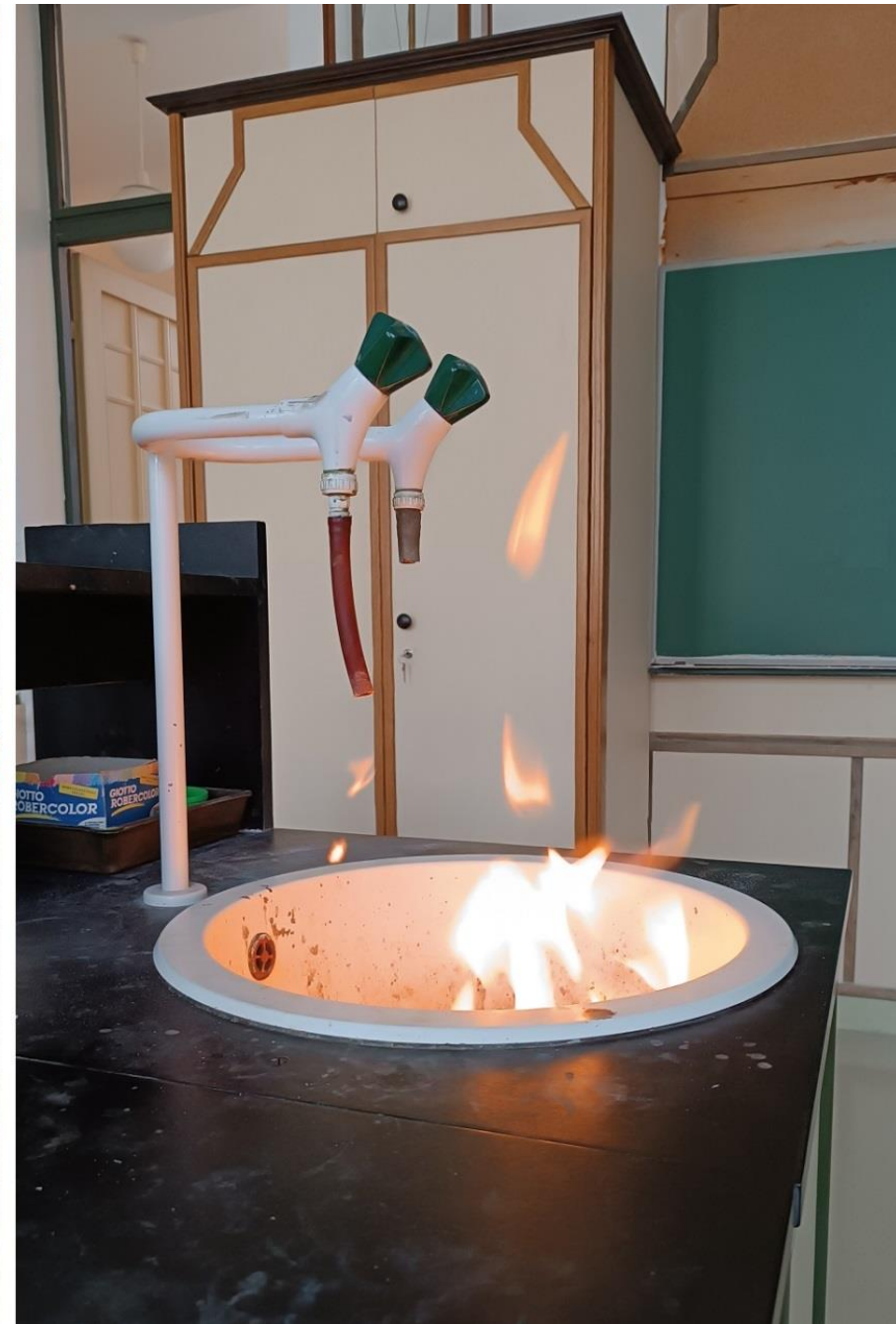
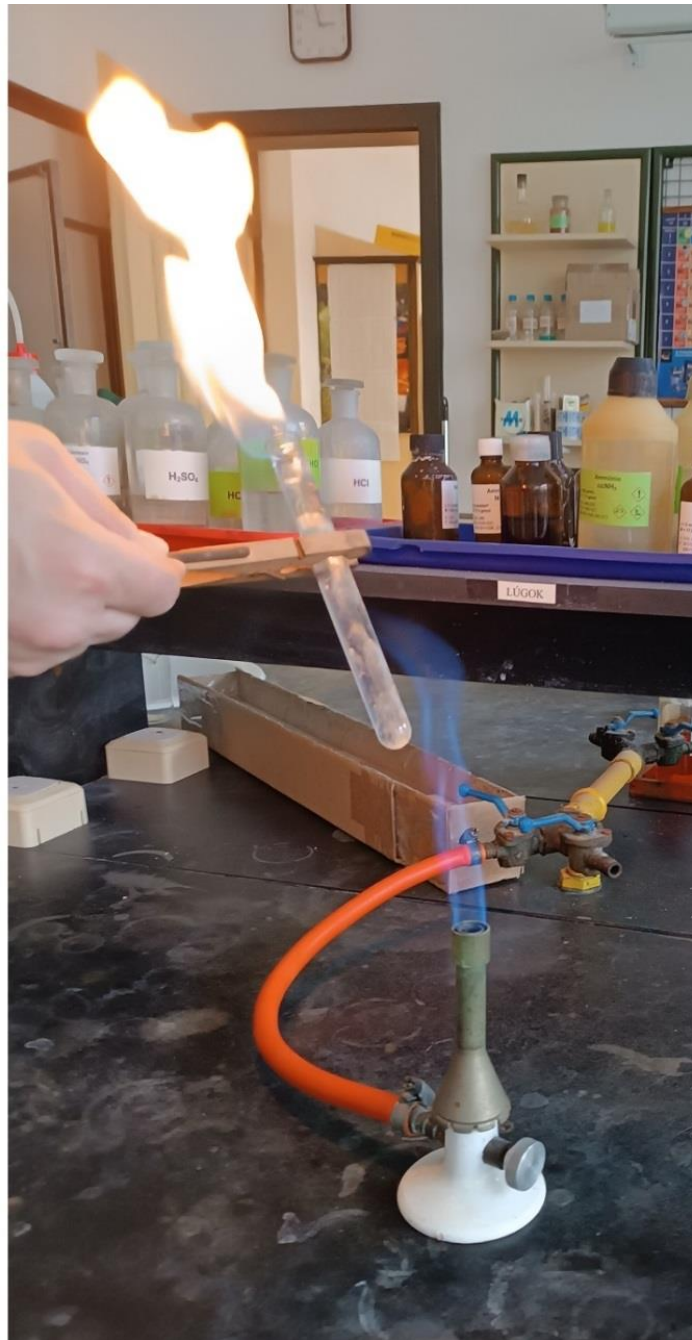
Egy kémcsőbe 1:2 hígítású (Na_2SiO_3) vízüveget töltünk, majd egy-két FeCl_3 -kristályt dobunk bele. Néhány perc után az általában befőttesüvegben végzett kísérlet során képződőekhez hasonló palánta nő.

XXV. Bolyai Nyári Akadémia anyaga.
Csíkszereda, 2017. július 16–22.
RÓKA ANDRÁS kísérlete

6. kísérlet YouTube videó

OLDATOKKAL KAPCSOLATOS KÍSÉRLETEK

7. Oldódik-e az éter vízben? („égő víz”)

Megfelelő méretű választótölcsérbe kb. 100 cm³ vizet és kb. 10 cm³ étert töltünk, és óvatosan, időnként levegőztetve (!) alaposan összerázzuk. Ezután *a*) az alsó fázist álcázásképp egy (megjelölt) spriccflaskába töltjük, majd egy alkalmas lefolyóba engedve és abba gyufát dobva fél méter magas lángot nyerhetünk; *b*) az alsó fázist egy kémcsőbe „fejve”, majd a $\frac{3}{4}$ részéig megtelt kémcsövet picit melegítve és a kémcső tetejét a lánghoz közelítve a távozó étergőzök meggyújthatóak.

6,05 g CH₃CH₂OCH₂CH₃ / 100 g víz (25 °C) // 1,5 g víz / 100 g CH₃CH₂OCH₂CH₃ (25 °C)

MURÁNYI ZOLTÁN–OLDAL VINCE, 2015. évi Kutatók éjszakája:

<https://www.youtube.com/watch?v=8iEeo0KABnE>.

LÁNGOK, ÉGÉS

8. A gyors égés föltételei („fémháló”)

A fémszövet alá helyezett égőből kiáramló gázt meggyújtva az tapasztalható, hogy a gáz csak a fémháló alatt ég. A fémháló fölött a gyors égés 3 föltétele közül az egyik hiányzik. Elzárva az égőt, majd ismét meggyújtva a gázt a háló fölött csak a háló fölött látható láng.

A gáz tehát átjut a hálón, mindkét esetben a T_{gyull} hiányzik a háló lánggal átellenes felén, mert a jó hővezető fém elvezeti a láng melegét (vö. Davy-lámpa működési elve). Két fémhálószerűen elérhető, hogy csak közöttük, illetve hogy csak az alsó alatt és a felső fölött égjen a gáz. Borszeszégővel arra van mód, hogy a láng csak a fémháló alatt égjen.

DZSIDA LÁSZLÓ: *200 kémiai kísérlet*. Bp., 1964. 115–116.

8. kísérlet YouTube videó

*Humphry Davy (1778–1829)
National Portrait Gallery (London)*

LÁNGOK, ÉGÉS

9. A gyors égés föltételei („csillagszóró(k) a vízben”)

Egy darab égő, vízbe mártott csillagszóró elalszik. Ezek szerint a víz alatt a gyors égés valamelyik feltétele hiányzik. Melyik?

5 darab, celluxszal jól körbecsavart csillagszóró végigég. Mivel levegő most sincs több, belátható, hogy az O_2 a csillagszóró anyagából származik. Tehát a gyors égés három feltétele közül előzőleg a megfelelő hőmérséklet hiányzott, a víz lehűtötte a csillagszórót. Öt darab sokkal több hőt termel, és a cellux hőszigetelő. (Szerencsés esetben a felforrósodó víz bomlásából keletkező durránógáz a víz felszínén meggyullad.)

BOKROS ATTILA et al.: *Kémiai bemutatókísérletek. VI. rész. Heves reakciók (1)*. In: A kémia tanítása, 19. (2011) 2. sz. 6–8.

9. kísérlet YouTube videó

LÁNGOK, ÉGÉS

10. Acetongőzők égése kémcsőben, kéz melegétől

10. kísérlet YouTube videó

Egy kémcsőbe 3 csepp acetont juttatunk és dugóval lezárjuk. Kezünk melegével elpárologtatjuk az acetont, kihúzzuk a dugót, és a kémcsövet szájával ferdén lefelé borszeszegő lángjához / égő gyufához tartjuk.

ALBERT VIKTOR: *Kémia 10.*
Bp., Műszaki, 2008. 66.

LÁNGOK, ÉGÉS

11. Kén égése levegőn és salétromoldadékban

Megmutatjuk, hogy a kén levegőn szolidan, halványkék lánggal ég.

Ezután egy kémcsőben összekeverünk kb. 1-1 cm³ ként és salétromot, és addig melegítjük a gázégő lángján, amíg a Mg égéséhez hasonló vakító fehér fényt nem észlelünk (előtte a S egy része elszublimál, de ez nem zavaró). Néhány másodpercig még melegítjük a kémcsövet, majd az állványba helyezhetjük: a folyamat fönntartja önmagát.

Ha borszeszégővel végezzük a kísérletet, sokkal kevesebb S-t és KNO₃-ot használjunk (0,2-0,2 cm³), különben az égő keverék kilő a kémcsőből!

LÁNGOK, ÉGÉS

12. Ecetsavgőzök égése („lidércfény”)

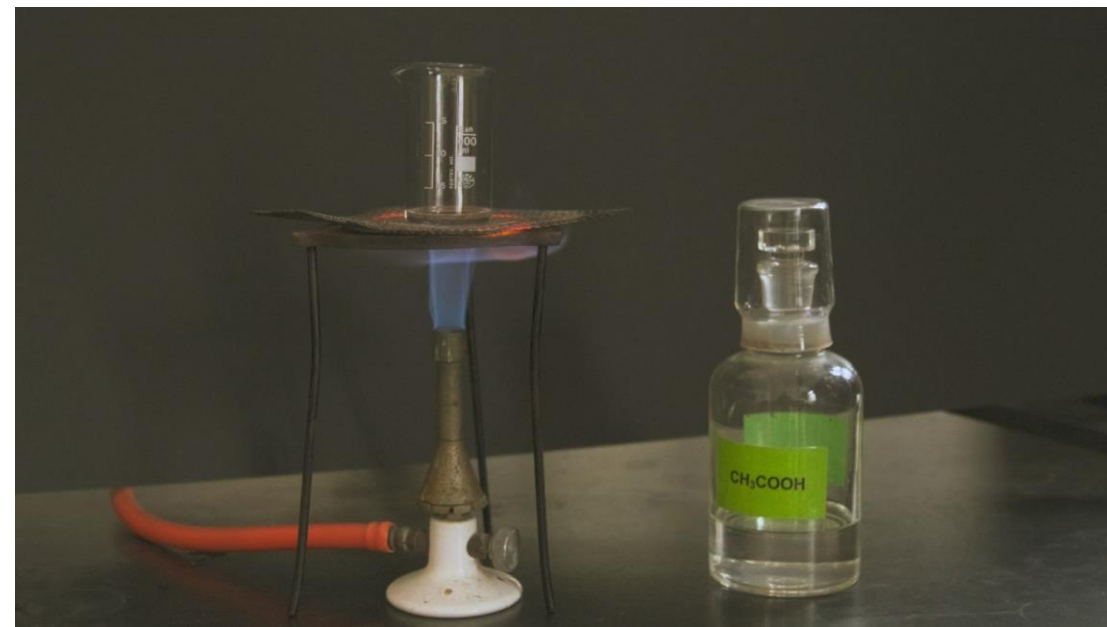
Egy 75 cm³-es főzőpohárba 5–10 cm³ jégecetet töltünk, néhány darab horzsakövet dobunk belé, majd Bunsen-égővel fölforraljuk. Gőzeit egy égő hurkapálcával meggyújtjuk.

Az égés tökéletes, a láng lidérc módjára a főzőpohár pereme fölött lebeg, mivel csak ott van jelen éghető és az égést tápláló anyag egyaránt. Az üveg elvonja a hőt, a láng ezért nem érhet hozzá az üveghez – mindaddig, amíg van elegendő ecetsavgőz. Ha elfogy, a láng beleereszkedik a főzőpohárba, majd megszűnik.

RÓZSAHEGYI MÁRTA–WAJAND JUDIT: *575 kísérlet a kémia tanításához*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1991. 40.

12. kísérlet YouTube videó

LÁNGOK, ÉGÉS

13. Narancs és tűz („mini lángszóró”)

A narancs héjában illóolajok sokasága található (pl. limonén, citronellol, linalool, terpineol). Ha a narancshéjat összenyomva hirtelen megroppantjuk, kispriccelnek. Ha láng felé tartjuk a gerezd alakú narancshéjat, miközben nyomkodjuk, az illóolajok hirtelen lángra kapnak, és egy pillanat alatt látványos fényjelenség kíséretében elégnek.

13. kísérlet YouTube videó

FÜLÖP LÁSZLÓ honlapja:
<http://laborom.atw.hu/kiserletek.htm>

34. kísérlet

EGYÉB REAKCIÓK

14. „Közlekedési lámpa” (glükóz oxidációja, a kék lombik-kísérlet egy változata)

Elegyítünk 24 cm^3 20%-os glükózoldatot, 12 cm^3 2 mol/dm^3 -es NaOH-oldatot és 36 cm^3 desztillált vizet, majd indigókármin vizes oldatát fecskendezzük az oldatba, amíg határozottan zöld színű nem lesz. Miután színe vörösön át sárgára változott, kellő magasságból (hogy érintkezzék a levegővel) áttöltjük a másik főzőpohárba. (Ha rögtön vörös lesz, és nem zöldül meg, hígítsuk tovább desztillált vízzel!) Ennek hatására a színváltozás előlről kezdődik. Az indigókármin – egy sav-bázis, egyszersmind redoxiindikátor – oxigénátvivő katalizátor (az egyes színek különböző oxidáltságú formáinak tulajdoníthatóak), a glükóz oxidációját katalizálja.

14. kísérlet YouTube videó

KOVÁCS LAJOS: Látványos kémiai kísérletek hétköznapi és kevésbé hétköznapi anyagokkal. SZTE, Kutatók éjszakája, 2008. szeptember 26. 4. kísérlet. Újabban: Vegyszer- és kísérlet-adatbázis:

<http://edu.u-szeged.hu/ttkcs/vegyszer/kiserletek/egy-szokatlan-kozlekedesi-lampa-zold-voros-sarga>

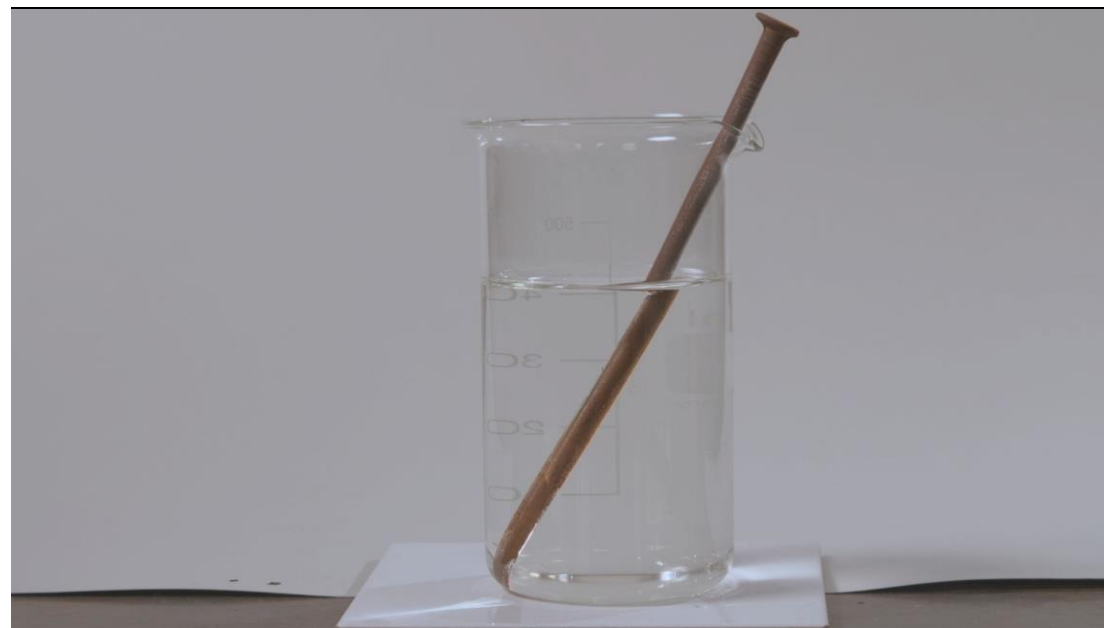
EGYÉB REAKCIÓK

15. „Vérző vas”

Egy nagyméretű kémcsőben (főzőpohárban vagy más alkalmas üvegeszközben) készítünk 0,5 g kálium-rodanidból (KSCN) 50 cm³ vízzel oldatot, majd csöpögtessünk hozzá 10 csepp tömény sósavat, illetve 3 csepp 20 m/m%-os hidrogén-peroxid-oldatot. Állítsunk az oldatba egy megfelelő méretű, lehetőleg rozsdás vasszöget. A sósav és a H₂O₂ hatására a vasból Fe³⁺-ionok képződnek, amelyek vérvörös csapadékot képeznek a rodanidionokkal (Fe(SCN)₃).

15. kísérlet YouTube videó

HALMAZÁLLAPOT-VÁLTOZÁSOK

16. Forrás fecskendőben

Egy kis térfogatú, kellően széles (hogy ne boruljon föl) főzőpohárba frissen fölforralt, a forráspontjánál nem sokkal hidegebb vizet töltünk. Ebből kb. 1 cm^3 -t felszívunk orvosi fecskendőbe, a dugattyút hirtelen felhúzzuk, miközben ujjunkkal befogjuk a fecskendő végét. A víz fölött annyira lecsökken a nyomás, hogy a víz forni kezd.

TÓTH ZOLTÁN–LUDÁNYI LAJOS: *Kémia 9.*
Szeged, Maxim, 2015. 76.

16. kísérlet YouTube videó

HALMAZÁLLAPOT-VÁLTOZÁSOK

17. Ujjlenyomat jóddal

Ujjunkat a gépszírba mártva készítsünk ujjlenyomatot szűrőpapírra. Az ujjlenyomatot tartalmazó papír mellett helyezünk el egy jódszemcsét, majd a főzőpohárral (lehetőleg légmentesen zárjuk el. Az ujjnyomat 20–30 perc múlva barna színnel láthatóvá válik, ugyanis az ujjlenyomatban található apoláros anya-gok megkötik az elszublimáló jódgőzt.

17. kísérlet YouTube videó

KOVÁCS ORSOLYA: *Kémia a misztikában és az irodalomban.*
Ponticulus Hungaricus, 12. évf. 4. sz. (2008) 8. kísérlet

HALMAZÁLLAPOT-VÁLTOZÁSOK

18. A párolgás endoterm

Egy hőmérő (digitális vagy klasszikus is jó) hőérzékeny részére vattát csavarunk, erre dietil-étert csepegtetünk. A hőmérséklet $-5\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ig is lemehet. A kísérlet tisztaszesszel is elvégezhető.

Kémiai kísérletek az általános iskolákban.
Szerk. SZALAY LUCA. Bp., 2016.
[csak elektronikusan érhető el:
ttomc.elte.hu/sites/default/files/kiadvany/kemiai_kiserletek_altalanos_iskolakban_0.pdf 26–27.]

KÖRNYEZETÜNK ANYAGAI

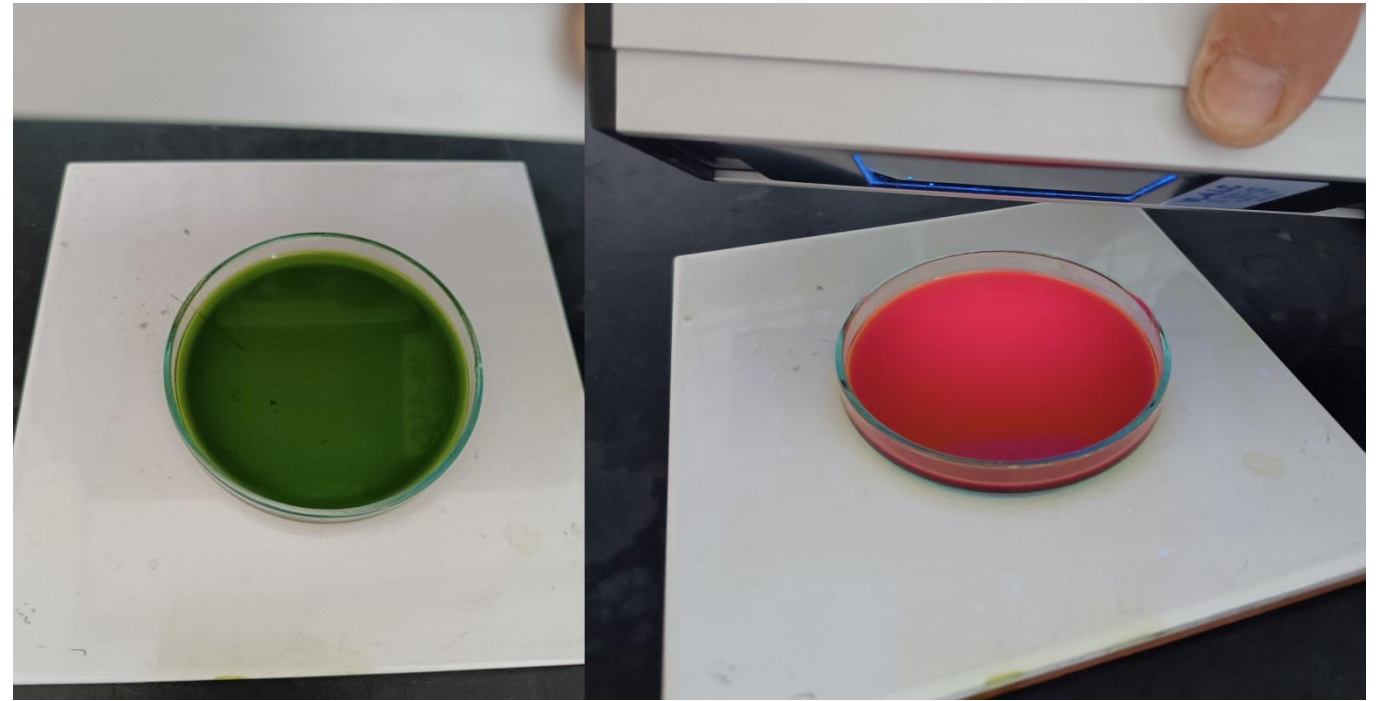
19. Vörös klorofill

Apróra vágott zöld leveleket dörzsmozsárban homokkal és etil-alkohollal együtt dörzsölve klorofillkivonat készí-

tünk. A tömény oldatot egy Petri-csészébe öntve és UV-lámpára helyezve (vagy kémcsőbe öntve és UV-lámpával megvilágítva) a klorofilloldat vörös színű lesz. (A klorofill fényelnyelése függ a megvilágító fény hullámhosszától – a fény nem valamely anyag állandó sajátsága, hanem gerjeszthető elektronjai és a fény kölcsönhatásának eredménye.)

XXV. Bolyai Nyári Akadémia anyaga.

Csíkszereda, 2017. július 16–22. RÓKA ANDRÁS kísérletei

KÖRNYEZETÜNK ANYAGAI

20. Antioxidáns vitaminok („fokhagyma”)

Kémcsőben lévő 4–5 cm³ térfogatú, híg hipermangánoldathoz fokhagymakivonatot (dörzsmozsárral, etil-alkohollal készíthető) cseppentünk. A KMnO₄-oldat színe eltűnik. (A fokhagymakivonat számos vitamint (A, B, C, E) tartalmaz, ezeknek köszönhetően erős antioxidáns hatást fejt ki.)

XXV. Bolyai Nyári
Akadémia anyaga.
Csíkszereda,
2017. júl. 16–22.
RÓKA ANDRÁS
kísérletei

